

כבוד את אביך ואת אימך

ערך כיבוד ההורים, ואי תלותו
בתנאים חיצוניים ופנימיים

מטרות הפעילות:

- התלמידים יבינו כיצד מתבטא ערך כיבוד ההורים ברמת העשייה היום-יומית.
- להעלות למודעות את המורכבות והקושי של קיום הציווי, לאור מורכבות מערכת היחסים.
- הטמעת ההבנה כי גם כאשר ישנה חוסר הסכמה, אין זה פוגם בצורך ובחויב לכבד.
- הפעילות מעמתת את התלמידים עם מצבים מחייהם האישיים בהם הם מתמודדים עם הוריהם ובוחנת יחדיו את דרכי התמודדותם.

מהלך הפעילות:

1. פתיחה
2. מצוות כיבוד הורים
3. בית משפט לתביעות קטנות
4. עשרת הדברות למכבד
5. כיבוד הורים במקורות
6. סדנה

חלק א: פתיחה

הערה: אין צורך לציין בפני התלמידים מה נושא השיעור בהתחלה, אלא להגיע לכך ביחד.

משחק

כל תלמיד בוחר לעצמו אדם שהוא רוחש כלפיו כבוד (לחלוטין, יכול הילד לבחור את עצמו), ועליו לחשוב על מעשה או התנהגות שיביעו כבוד כלפי אדם זה, וכן על מעשה או התנהגות שיביעו כלפיו זלזול.

מהלך המשחק: בסגנון של 'ים-יבשה', קובעים אזור בחדר המוגדר כ'כבוד' ואזור אחר המוגדר כ'זלזול'. מציגים התנהגויות שונות, והתלמידים צריכים לקפוץ לאזור הנראה להם מתאים. מדי פעם מבקשים מאחד מהתלמידים לציין את אחת ההתנהגויות עליה חשב קודם לכן, ושאר התלמידים נעים בהתאם. המשחק אמור להיות קצבי ומהיר, וכמובן שלא חייבים לעבור על כל ההתנהגויות.

דוגמאות להתנהגויות או מעשים (הדוגמאות נכתבו בלשון זכר, יש לגוון ולשנות בהתאם למקרה):

- לתת לו להכנס בדלת לפני.
- לעמוד כשהוא נכנס לחדר.
- לצעוק עליו.
- לשקר לו.
- לעזור לו במשימה קשה.
- לומר לו שהוא לא מבין דבר.

- להקשיב לו כאשר הוא מדבר.
- להתפנות מכל העיסוקים בשבילו.
- להיתקל בו בטעות ולא לבקש סליחה.
- להתעלם ממנו ברחוב.
- להודות לו.
- להסכים להיענות לבקשתו.
- להבטיח לו, ולדעת שאינך מתכוון לקיים.

חלק ב: מצוות כיבוד הורים

כמעבר לשלב זה, שואלים את התלמידים איזו מצווה בתורה קשורה בנושא הכבוד:

כבד את אביך ואת אמך, למען יארכון ימך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך.
(שמות כ"א)

מפתחים דיון:

- מדוע לדעתם צריך לכבד הורים? (בזכותם אני קיים)
- איפה מופיעה המצווה? (בעשרת הדברות!) מדוע היא כה חשובה עד שהוכנסה לשם?
- באיזה דיבר היא נמצאת? (הדיבר החמישי) מה המשמעות של מיקומו? (במעבר בין מצוות שבין אדם למקום ובין מצוות שבין אדם לחברו. מיקומו מקביל לדיבר הראשון – אנכי ה' אלוהיך. ההורים והאל שותפים בהיווצרותו של כל אחד, וחוסר כבוד כלפי ההורים הוא גם חוסר כבוד כלפי האל).
- למה לא צוינו לאהוב את ההורים? (אפשר לקשר זאת לשיעור של "ואהבת לרעך...") לכאורה, אם צוינו לאהוב את רעינו, למה לא צוינו לאהוב את ההורים, הרי הם הרבה יותר קרובים אלינו ומשמעותיים עבורנו? (אולי טבעי לאהוב את ההורים ואין צורך בציווי לשם כך, ואילו כדי לכבד אותם בכל מצב יש צורך במאמץ).
- מה בין אהבה לכבוד? (הכבוד בא לידי ביטוי במעשים, ואין יוצאים ידי חובה בכך שההורים חשים בו בלבד. הכבוד נותן מסגרת מוגדרת יותר ליחסים, והוא בלתי תלוי בהתנהגות ההורים. כלומר, גם אם ההורים לא מכבדים אותי אני חייב לכבד אותם, ללא תלות ברגש שאני חש כלפיהם, אפילו אם אני לא חש אהבה כלפיהם).

חלק ג: עשרת הדברות למכבד

שאלון

מהלקים שאלון (נספח א) שיעזור לתלמידים להגדיר את המסגרת המעשית של מצוות כיבוד הורים. על כל אחד למלא את השאלון בצורה אישית. חשוב להסביר כי אין תשובות נכונות או שגויות, הכל אישי ותלוי בדרך בה הם בוחרים להגדיר את יחסיהם עם הוריהם.

עשרת הדברות לכיבוד הורים

מבקשים מהכיתה להחליט ביחד (ניתן להיעזר בהצבעה וכדומה) מהם 'עשרת הדברות לכיבוד הורים', ולרשום אותן על הלוח.

כבוד - לכל אדם

בשלב זה יש להבהיר כי מצוות כיבוד הורים כוללת בתוכה למעשה גם את כבוד הסבא והסבתא, זקנים בכלל, אחים גדולים, וגם מורים!!! כלומר, עשרת הדברות שכתבנו על הלוח תקפות גם לגבי היחס למוריהם. המורים מבוגרים מהם ומשקיעים רבות בחינוכם, ולכן יש לכבדם. כלומר (וזהו המסר החשוב), מותר לתלמיד לא להסכים עם המורה שלו, אך הוא חייב לכבדו!

(המדריך יכול להעתיק לעצמו את עשרת הדברות של כבוד הורים ומורים, וכך יוכל להשתמש בזה במשך השנה אם יצו בעיות משמעות).

חלק ד: בית משפט לתביעות קטנות

מסדרים את חלל הכיתה לצורה של בית משפט (לדוגמה: שולחן השופט, כל המושבעים בצד אחד של החדר, תובע ונתבע עומדים באמצע, סדרן או שוטר, אפשר להוציא תיקיות, כובעים, משהו שימשש כפטיש וכדומה). מחלקים לכל תלמיד פתק (נספח ג), בו כתוב מקרה ותפקיד של תובע/נתבע (אם מספר התלמידים גדול ממספר הפתקים, אפשר לתת פתק 'הורה' לשניים שייצגו את שני ההורים). נותנים לתלמידים להתכונן לתפקידם. המדריך משמש כשופט הראשי, וכאשר הוא מקריא שם של תיק, התלמיד שהפתק עם שם התיק נמצא אצלו ניגש ומציג את דבריו. שאר התלמידים משמשים כחבר השופטים.

במהלך כל משפט, בשעת הצורך, השופט הראשי (המדריך) מציג בפני הכיתה את החוק - "כבד את אביך ואת אימך", ועומדת לשיקולם גם מערכת הכללים והחוקים שנקבעו בשלב הקודם. פסק הדין נקבע על ידי הצבעה, העברת פתק מהמושבעים למדריך וכדומה.

מסכמים: מויעים עם התלמידים להבנה שגם כאשר הם לא מסכימים, או חשים שהם צודקים וההורים טועים, אין בכך כדי להפחית ממידת הכבוד שהם חייבים בה כלפיהם.

חלק ה: כיבוד הורים במקורות

על מנת להכיר לתלמידים את הצורה בה חז"ל תפסו את מצוות כיבוד ההורים, אפשר לספר אחד מהסיפורים שבנספח ב. הסיפורים יכולים להראות כמוגזמים במקצת, אולם דווקא בשל כך חשוב שהתלמידים יכירו אותם, בתקווה שהסיפורים יציבו עבורם אידיאל של כיבוד הורים, ואולי אף יגרמו להם לשאול את עצמם היכן הם ממוקמים ביחס לאידיאל זה. (בשביל לערב את התלמידים רגשית, ניתן לשאול אותם במהלך הסיפור - מה אתה הייתה עושה במצב כזה? וכדומה).

אפשר גם להוסיף את ההלכה של הרמב"ם:

עד היכן הוא כיבוד אב ואם? אפילו נטלו כיס של זהובים שלו והשליכו בפניו לים - לא יכלימם ולא יצער בפניהם ולא יעווס כנגדם, אלא יקבל גזירת הכתוב וישתוק.

הלכות ממרים, פרק ו' הלכה ז'

חלק ו: סדנה

מבקשים מהתלמידים (אפשר בעצימת עיניים) לנסות ולהיזכר בחיכוך לא נעים שהיה להם עם הוריהם לאחרונה. שואלים:

- כיצד התנהגתם באותו מצב? האם אתם מרגישים שכבדתם את הוריהם?
- האם פעלתם לפי ההגדרות שבחרתם בשלב הקודם?
- אם הייתם יכולים לחזור לאותו מצב, האם הייתם מתנהגים כפי שהתנהגתם בעבר? האם הייתם משנים משהו?

חושבים יחד על מעשים מחיינו היומיומיים המבטאים כבוד כלפי ההורים (לדוגמה: להכין להם כוס תה, לענות מיד כשהם קוראים לי, לפנות את השולחן, לקנות מתנה וכדומה). כל ילד לוקח פתק עליו הוא כותב מעשה שלדעתו מראה על כבוד כלפי הוריו ושאותו הוא בוחר לקיים השבוע. מבקשים מהתלמידים לשמור על הפתק, ולאחר קיום המעשה לכתוב על צידו השני של הפתק את הרשמים שלהם מהמעשה. כיצד הוריהם הגיבו למעשה, כיצד התלמיד הרגיש, האם הם רוצים לקיים עוד מעשים כאלו וכדומה. בשבוע הבא יוכל כל אחד לשתף את הקבוצה ברשמיו.

רשימת ציוד

- נספח א - כמספר התלמידים
- פתק ריק לכל תלמיד
- נספח ג- כרטיסיות

נספח א: שאלון כבוד הורים / פעילות כיבוד הורים

- כשהורי צועקים עלי מותר לי לצעוק בחזרה - מסכים/ לא מסכים
- אם הורי מבקשים ממני לעבור על החוק, אני חייב לשמוע בקולם - מסכים/ לא מסכים
- מותר לי לא להסכים עם הורי - מסכים/ לא מסכים
- אסור לי להתחצף להורי - מסכים/ לא מסכים
- כשהורי מעצבנים אותי, מותר לי לטרוק את הדלת - מסכים/ לא מסכים
- אעזור בעבודות הבית - מסכים/ לא מסכים
- לא אקלל או אכה את אחי/אחותי - מסכים/ לא מסכים
- אקיים הבטחות שהבטחתי להורי - מסכים/ לא מסכים
- כשהורי לא רואים אותי, מותר לי לעשות דברים בניגוד לרצונם - מסכים/ לא מסכים
- הורי לא מכבדים אותי, לכן גם אני לא אכבד אותם - מסכים/ לא מסכים
- כאשר אני לא בבית, אתקשר ואודה שהם לא דואגים לי - מסכים/ לא מסכים
- אני חייב לכבד גם את המורים שלי - מסכים/ לא מסכים

נספח ב: סיפורי כיבוד הורים / פעילות כיבוד הורים

שאלו את רבי אליעזר: עד היכן הוא כיבוד אב ואם? אמר להן: ולי אתם שואלים? לכו ושאלו את דמה בן נתינה!

פעם אחת אבדה אבן טובה מהחושן, ששם בנימין חקוק עליה. אמרו: מי יש לו טובה כמוה? אמרו: יש לדמה בן נתינה. הלכו אליו, וסיכמו אתו לקנותה במאה דינר. הלך להביאה, ומצא את אביו ישן (ויש אומרים: מפתח התיבה היה על אצבעו של אביו. ויש אומרים: רגלו של אביו הייתה על התיבה). ירד אליהם, ואמר להם: איני יכול להביא לכם את האבן. חשבו: אולי הוא רוצה יותר כסף? העלו את המחיר למאתיים, העלוהו לאלף. כיוון שהתעורר אביו משנתו, הלך והביא להם את האבן. רצו לתת לו כהצעתם האחרונה. סירב, ולא קיבל. אמרו: האם אני מוכר לכם את כבוד אבי בפרוטות? איני נהנה מכבוד אבותי כלום.

מה פרע לו הקב"ה שכר? אמר רבי יוסי בי רבי בון: בו בלילה ילדה פרתו אדומה, ושקלו לו כל ישראל משקלה זהב, ונטלוה. אמר רבי שבת: כתוב "ומשפט ורב צדקה לא יענה". אין הקב"ה משהה מתן שכרן של עושי מצוות בגוים.

למו של רבי טרפון ירדה לטייל לתוך חצרה בשבת, והלך רבי טרפון והניח שתי ידיו תחת פרסותיה, והייתה מהלכת עליהן עד שהגיעה למיטתה.

פעם אחת חלה, ונכנסו חכמים לבקרו. אמרה להן: התפללו על טרפון בני, שהוא נוהג בי כבוד יותר מד"י (רב מאוד). אמרו לה, מהו הוא עשה לך? וסיפרה להם אותו סיפור. אמרו לה: אפילו עושה כן אלף אלפים, עדיין לחצי כבוד שאמרה תורה לא הגיע.

(תלמוד ירושלמי, פיאה פרק א, א. בשינוי לשון ובתרגום חלקי)

נספח ג: בית משפט לתביעות קטנות / פעילות כיבוד הורים

שם התיק: פירסינג **תובע:** הורה

סיבת התביעה: הבן שלי ביקש ממני 200 ש"ח וטען שזה בשביל שיעורי גיטרה, והנה לאחר כמה ימים הוא מגיע עם פירסינג בלשון. הוא רימה אותי!

שם התיק: פירסינג **נתבע:** הבן/הבת

סיבת התביעה: ההורים שלי כועסים עליי כי ביקשתי מהם 200 ש"ח ואמרתי שזה בשביל שיעורי גיטרה, כשבצעם השתמשתי בכסף כדי לעשות פירסינג בלשון.

שם התיק: טיול לאילת **תובע:** הבן/הבת

סיבת התביעה: ההורים שלי לחוצים מדי. רציתי לנסוע לאילת עם חברים והם לא נתנו לי כי הם כחזו שאעשה שטויות. הם לא נותנים לי ליהנות!

שם התיק: טיול לאילת **נתבע:** ההורה

סיבת התביעה: הבן/בת שלי טוען שאנחנו לחוצים מדי. הוא רצה לנסוע לאילת עם חברים ולא הרשנו לו כי רצינו שינצל את הזמן לדברים מועילים יותר, אילת זה רחוק ובכלל...

שם התיק: מטלות הבית **תובע:** ההורה

סיבת התביעה: הבן/בת שלי לא עוזר בכלום בבית. כל דבר שאני מבקשת ממנו הוא עונה "אחר-כך" או מתעלם, ובכל מקרה בסוף לא עושה. יותר מזה, הוא רק עושה בלאגן.

שם התיק: מטלות הבית **נתבע:** הבן/בת

סיבת התביעה: ההורים שלי טוענים שאני לא עוזר בכלום בבית. כל דבר שהם מבקשים אני עונה "אחר-כך" ובסוף לא עושה.

שם התיק: לא מבינים אותי **תובע:** הבן/בת

סיבת התביעה: ההורים שלי בכלל לא מבינים אותי. הם רק באים אליי בטענות ודרישות ולא מבינים באיזה לחץ אני נמצא.

שם התיק: לא מבינים אותי **נתבע:** ההורה

סיבת התביעה: הבן/בת שלנו טוען שאנחנו בכלל לא מבינים אותו, ורק באים אליו בטענות ודרישות.

שם התיק: אי אפשר לנהל שיחה **תובע:** ההורים

סיבת התביעה: כאשר אנחנו מנסים לדבר עם הבן/בת שלנו, הוא מתחיל להתווכח ולצעוק. הוא מדבר אלינו בטונים ובנימה חסרת כבוד!

שם התיק: אי אפשר לנהל שיחה **נתבע:** הבן/בת

סיבת התביעה: הורי טוענים שאני מתווכח וצועק ומדבר כלפיהם בחוסר כבוד.